

ОПАНАЩУК П. В.,

кандидат історичних наук, доцент, завідувач проблемною науково-дослідною лабораторією соціальних досліджень ринку праці Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України,

P.OPANASHCHUK,

PhD in History, Associate Professor, Head of the Problematic Research Laboratory of Social Studies of the Labor Market, of the Ukrainian State Employment Service Training Institut

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ЯК СКЛАДОВА ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ

THE ACTIVITY OF THE UKRAINIAN INSTITUTE OF NATIONAL MEMORY AS A COMPONENT OF THE INSTITUTIONAL MECHANISM OF IMPLEMENTATION OF THE STATE MEMORY POLICY IN UKRAINE

Анотація. У статті політика пам'яті розглядається як важливий інструмент свідомого ідеологічного впливу на широкі народні маси. На основі аналізу діяльності Українського інституту національної пам'яті розкрито специфіку становлення інституційного механізму реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті українського народу. Розкрито роль цієї установи в процесі дослідження й переосмислення радянського періоду української історії, а також у реалізації фундаментальних і науково-практичних досліджень, які стосуються проблем відновлення та збереження національної пам'яті українського народу. Порівнюються цілі та завдання Українського інституту національної пам'яті на різних етапах його існування: як центрального органу виконавчої влади на початковому та сучасному етапах, а також як науково-дослідної установи протягом 2010-2014 рр.

Abstract The article considers the memory policy as an important tool of conscious ideological influence on the

masses. Based on an analysis of the Ukrainian Institute of National Memory, the specifics of the formation of the institutional mechanism for the implementation of state policy in the field of restoration and preservation of the national memory of the Ukrainian people has been revealed. The role of this institution in the process of research and rethinking of the Soviet period of Ukrainian history, as well as in the implementation of fundamental and scientific research on the problems of restoring and preserving the national memory of the Ukrainian people is determined. The goals and objectives of the Ukrainian Institute of National Memory at different stages of its existence are compared: as a central executive body at the initial and current stages, and also as a scientific research institution during 2010-2014.

Ключові слова: політика пам'яті, національна пам'ять, інституційний механізм, Український інститут національної пам'яті, державна політика.

Keywords: memory policy, national memory, institutional mechanism, Ukrainian Institute of National Memory, state policy.

Постановка проблеми. Ефективна й виважена політика, спрямована на відновлення та збереження національної пам'яті народу, сприяє зниженню напруженості в суспільстві, пошуку консенсусу з гострих ідеологічних та світоглядних питань державотворення. І навпаки - нехтування державно-управлінськими кроками в галузі реалізації політики національної пам'яті може призвести до загострення існуючих у суспільстві конфліктів, зростанню напруженості на основі політичних, культурних, релігійних, ідеологічних поглядів та

Зважаючи на це, політику пам'яті можна розглядати як інструмент свідомого ідеологічного впливу на широкі народні маси, який може зміцнити ідеологічні основи державності шляхом формування колективного імунітету від сторонньої пропаганди, ворожого впливу на національну свідомість з метою маніпулювання нею в чужих інтересах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній історіографії механізми формування та реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті представлені, в

основному, працями в галузі політології та історичної науки. Зокрема, різні аспекти даної проблематики досліджували такі вчені, як В.Бабка [1], О.Волянук, С.Набок [4], А.Портнов, С.Троян [11], Х.Федорів [14], Л.Чупрій та ін. Однак дане питання є недостатньо дослідженим з позицій науки державного управління. Саме тому дослідження інституційних основ формування та реалізації політики національної пам'яті в Україні зберігає актуальність і потребує подальшої ґрунтовної наукової розробки.

Мета статті Метою статті є дослідження завдань та функцій, які поклалися на Український інститут національної пам'яті в різні періоди його існування, а також визначення його ролі у процесі інституціоналізації вітчизняної державної меморіальної політики.

Виклад основного матеріалу. Політика пам'яті є відносно новою категорією, під якою розуміють, у першу чергу, процес творення або конструювання суголосних настроїв епохи й певних політичних і владних сил образів історичного минулого [11, с. 231]. Завдяки цьому вона виступає важливим інструментом свідомого ідеологічного впливу на широкі народні маси, набуваючи рис колективної пам'яті.

Тривале перебування в складі СРСР зумовило стихійність у підходах до формування національної колективної пам'яті українського народу на момент здобуття Україною державного суверенітету. Про це свідчить той факт, що протягом перших десятиліть розбудови власної державності Україна святкувала й відзначала переважно ті ж пам'ятні дати, що й Російська Федерація. Це сприяло утвердженню думки про спільну національну ідентичність, а отже й спільну пам'ять про спільне минуле українського та російського народів.

Упродовж 1990-х - початку 2000-х рр. державна політика в галузі відновлення та збереження національної пам'яті характеризувалася відсутністю чіткого системного підходу до цього процесу й певною хаотичністю у виборі сторінок української історії, на основі яких можна було б сформувати стійкі основи національної ідентичності. Це пояснюється тим, що ключові напрями державної політики пам'яті формувалися, як правило, діючими президентами, тому значною мірою залежали від їхніх особистих поглядів [3].

Зважаючи на вищезазначене, на сучасному етапі власного державотворення Україна потребує спрямованого і свідомого конструювання й переосмислення пам'яті суспільства, яка базуватиметься не на чужих імперських амбіціях, а на власних історично зумовлених традиціях та національних цінностях. Іншими словами, одним із важливих елементів українського державотворення має стати цілеспрямоване формування власної політики національної пам'яті, в основі якої лежатиме конструювання спільних уявлень та оцінок про минуле, суголосних цілям та завданням сучасного етапу розвитку української державності.

Можна виділити два шляхи формування колективної пам'яті. Перший - це стихійні процеси, які відбуваються в суспільстві під впливом тих чи інших історичних обставин. Другий - направлене й свідоме формування колективного умінь відповідати на запи-

тання «Хто ми? Звідки прийшли? Куди йдемо?» [9, с. 82; 14, с. 162].

Існує широке коло механізмів, реалізація яких дозволяє цілеспрямовано формувати та підтримувати державну політику в сфері пам'яті. Зокрема, досвід багатьох пострадянських країн довів ефективність застосування інституційного механізму, в основі якого лежить передача функції держави у формуванні та підтриманні політики пам'яті з найбільш фундаментальних питань спеціально створеним установам, які не лише на засадах об'єктивності вивчатимуть історичне минуле, але й допомагатимуть громадянам ідентифікувати себе у площині ціннісно-світоглядних координат [4, с. 394].

Важливим кроком у галузі інституціоналізації вітчизняної державної меморіальної політики стало створення у 2006 р. Українського інституту національної пам'яті (далі - УІНП). Дану установу було створено як центральний орган виконавчої влади, на який покладалася функція «реалізації державної політики та координації діяльності у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу» [7].

Постановою Кабінету Міністрів №764 від 31.05.2006 р. «Про утворення Українського інституту національної пам'яті» було визначено також пріоритетні напрями, дослідженням яких повинна була займатись дана установа. Серед них - дослідження основних етапів боротьби за відновлення державності України у ХХ столітті, а також здійснення заходів з увічнення пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій [7].

Таким чином, головний акцент у діяльності УІНП було зроблено на дослідження й переосмислення радянського періоду української історії. Цим було зумовлене зосередження на подіях Голодомору, масових репресій, діяльності ОУН-УПА та деяких інших епізодах української історії.

У контексті реалізації покладених на УІНП завдань, його фахівці взяли участь у створенні меморіалу Голодомору в Києві, у підготовці багатотомної «Національної книги жертв Голодомору 1932-1933 рр. в Україні», розробці концепції історичної освіти в Україні.

Ще одним напрямом діяльності УІНП у цей час стала розробка низки законодавчих актів, спрямованих на фіксацію оцінки визначальних для українського державотворення подій ХХ століття. Серед них - текст Закону «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні», концепція Загальнодержавної програми про Голодомор 1932-1933 рр., концепція Закону «Про український визвольний рух» тощо. Загалом аналіз основних напрямів діяльності УІНП дозволяє зробити висновок про те, що на цю установу на першому етапі її існування покладалась реалізація не стільки наукових, стільки ідеологічних функцій [1, с. 109-110].

Зміна політичного керівництва України після президентських виборів 2010 р. позначилась і на перегляді основ політики формування національної пам'яті, що знайшло відображення й на статусі УІНП та функціях, які були на нього покладені. Зокрема, вже у грудні 2010 р., відповідно до Указу Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів вико-

навчої влади», УІНП як центральний орган виконавчої влади було ліквідовано [13]. Натомість одночасно було видано інший Указ, який передбачав створення Українського інституту національної пам'яті в статусі науково-дослідної бюджетної установи при Кабінеті Міністрів України [12].

Варто зазначити, що в умовах функціонування УІНП у статусі науково-дослідної установи, а також обмеженого впливу на практичну реалізацію державної політики національної пам'яті, його колективом було сконцентровано увагу на фундаментальних і науково-практичних дослідженнях, які стосувалися про-

Таблиця 1. Завдання, покладені на УІНП з реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу (згідно Постанов Кабінету Міністрів України 2006, 2011 та 2014 рр.) [5; 7; 8].

Постанова КМУ від 31.05.2006 р.	Постанова КМУ від 12.01.2011 р.	Постанова КМУ від 12.11.2014 р.
<ul style="list-style-type: none"> - посилення уваги суспільства до власної історії, поширення об'єктивної інформації про неї в Україні та світі; - реалізація державної політики та координація діяльності у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу; - забезпечення всебічного вивчення етапів боротьби за відновлення державності України у ХХ столітті, історичного минулого Українського народу, в тому числі усіх форм репресій; - здійснення комплексу заходів з увічнення пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій, учасників національно-визвольної боротьби. 	<ul style="list-style-type: none"> - наукове та аналітичне забезпечення формування державної політики з питань національної пам'яті; - розроблення у межах своїх повноважень науково обґрунтованих рекомендацій Кабінету Міністрів України у сфері реалізації гуманітарної політики; - виконання державних програм фундаментальних і науково-практичних досліджень проблем національної пам'яті українського народу, її впливу на формування громадянського суспільства, української нації; - здійснення наукових та науково-практичних досліджень державотворчих традицій українського народу, його боротьби за свободу та соборність України; - вивчення трагічних подій в історії народів України та участь у заходах з увічнення пам'яті їх жертв; - участь у науково-просвітницькій роботі, освітянській діяльності, пов'язаній з проблемами національної пам'яті українського народу. 	<ul style="list-style-type: none"> - організація всебічного вивчення історії українського державотворення, етапів боротьби за відновлення державності та поширення відповідної інформації в Україні та світі; - здійснення комплексу заходів з увічнення пам'яті учасників українського визвольного руху, Української революції 1917-1921 років, воєн, жертв Голодомору 1932-1933 років, масового голоду 1921-1923, 1946-1947 років та політичних репресій, осіб, які брали участь у захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, а також в антитерористичних операціях; - організація дослідження історичної спадщини та сприяння інтеграції в українське суспільство національних меншин і корінних народів; - популяризація історії України, її видатних особистостей; - подолання історичних міфів.

Порівняння завдань, покладених на УІНП у 2006 та 2011 рр. відповідними Постановами Кабінету Міністрів України, показує, що впродовж 2006-2010 рр., пріоритетною в роботі Інституту була реалізація державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу. У завданнях, покладених на УІНП відповідно до постанови КМУ від 12.01.2011 р., можна спостерігати зміщення акценту на наукове та аналітичне забезпечення формування Кабінетом Міністрів України державної політики з питань національної пам'яті. На практиці це означало фактично лише розробку рекомендацій уряду щодо реалізації ним гуманітарної політики.

Таким чином, ключовою відмінністю в функціях, покладених на Інститут у часи президентства В. Януковича, стало його фактичне усунення від здійснення державної політики пам'яті [1, с. 127]. Значною мірою такі зміни були тісно пов'язані з реалізацією зовнішньополітичного курсу розвитку держави тих часів. Зокрема, політика національної пам'яті була підпорядкованою прагненням налагодити політичний діалог із Російською Федерацією, а отже й знаходити спільні точки дотику в політиці пам'яті обох держав.

блем відновлення та збереження національної пам'яті українського народу. Зокрема, було видрукувано значний масив монографій, книг, брошур та статей, а також організовано та проведено ряд представницьких наукових конференцій та круглих столів на актуальну тематику.

Революція Гідності та подальші події 2014 р., включно з російською анексією Криму та розгортанням російської військової агресії на Сході України, сприяли актуалізації зміни в підходах державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті українського народу. У зв'язку з цим Постановою Кабінету Міністрів України №292 від 9 липня 2014 р. Українському інституту національної пам'яті було повернуто статус центрального органу виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті українського народу [6].

У Положенні про Український інститут національної пам'яті повернулися й деякі завдання, які стояли перед цією установою ще з 2006 р. Зокрема, у новій редакції Положення зроблено акцент на необхідності поширення в Україні та світі інформації про історію українського державотворення, основних

етапів боротьби за відновлення державності. Деталізовано перелік визначних сторінок української історії, учасники яких потребують комплексу заходів з увічнення їхньої пам'яті, а також доповнено їх перелік особами, які «брали участь у захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, а також в антитерористичних операціях» [5].

Вочевидь, події, пов'язані з російською анексією Кримського півострову та подальшої долі кримських татар зумовили постановку перед УІНП ще одного завдання - «організацію дослідження історичної спадщини та сприяння інтеграції в українське суспільство національних меншин і корінних народів».

Розгортання інформаційної війни та антиукраїнської пропаганди в умовах російської військової агресії визначили постановку ще кількох важливих завдань, які були відсутніми в попередні роки діяльності УІНП, а саме - подолання історичних міфів та надання оцінки тоталітарним режимам ХХ століття в Україні, а також недопущення використання символів тоталітарних режимів [5].

Суттєве оновлення вітчизняних політичних еліт після президентських та парламентських виборів у 2019 р. призвело до того, що у вищих ешелонах влади знову почав відчуватися запит на корегування курсу, який з 2014 р. реалізовував УІНП. Зокрема, у 2019 р., після звільнення попереднього очільника Інституту В. В'ятровича, тогочасний міністр культури, молоді та спорту України В. Бородянський висловив думку про те, що УІНП упродовж попередніх років «звувив українську історію до початку ХХ сторіччя» й до «певного пантеону людей, які в цей період жили». Міністр закликав «припинити використовувати історію як інструмент для досягнення якихось спеціальних результатів або чогось спеціального» [10]. В продовження цієї тези А. Дробович, який обійняв посаду Голови УІНП наприкінці 2019 р., зазначив, що ця інституція не повинна «сприйматися як рупор агітації, ідеологічної боротьби чи пропаганди». Натомість вона повинна стати «зрозумілим для громадян інструментом налагодження суспільного діалогу та зміцнення здорової ідентичності» [2, с. 13].

У той же час слід пам'ятати про те, що події української історії початку ХХ століття, зокрема революції 1917-1921 рр., голодоморів, масових репресій тощо потребують виваженої й науково обґрунтованої оцінки з точки зору формування основ української державності. Відновлення й збереження колективної пам'яті про ці події потребує значних просвітницьких зусиль з боку держави, адже надзвичайно багато сторінок української історії цього періоду більш як півстоліття працювала репресивна та пропагандистська машина СРСР. Тому заклики до «розширення» погляду на історію та уникнення «конфліктних» тем загрожують відстороненням УІНП від виконання ключових завдань, покладених на цю установу й сформульованих у відповідному Положенні, затвердженому Кабінетом Міністрів України у 2014 р. [2, с. 13].

Висновки. Отже, політика пам'яті виступає потужним інструментом впливу на світосприйняття не

лише конкретної особи, але й суспільства в цілому. Історична пам'ять народу виступає ґрунтом, на якому будується його національна ідентичність. Заснування Українського інституту національної пам'яті створило основи для перетворення політики пам'яті на самостійну сферу державного управління, що до цього здійснювалось опосередковано засобами освітньої культурної політики в комплексі з хаотичним використанням історичних фактів для розв'язання короткотермінових політичних завдань. Інституціоналізація механізмів формування національної пам'яті створила передумови для конструктивного розв'язання суперечностей, що виникають між суб'єктами суспільно-політичного життя з приводу оцінок подій минулого, а також інтеграції різних груп населення навколо спільної пам'яті.

Загальною тенденцією останніх років є пошук новим керівництвом УІНП «м'яких» методів реалізації політики пам'яті, які за певних умов здатні цілком паралізувати процеси, розпочаті у цій сфері в попередні роки. Зважаючи на це, на сучасному етапі українського державотворення важливо зберегти розуміння того, що від успішності реалізації завдань, покладених Українським інститутом національної пам'яті, буде залежати ефективність державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті українського народу, а отже й формування у громадян України патріотизму, національної свідомості, активної громадянської позиції.

Список використаних джерел:

1. Бабка В.Л. Історична пам'ять як фактор політичного впливу в незалежній Україні / В.Л. Бабка. Дисертація на здоб. наук. ступ. канд. політ. наук, за спец. 23.00.03 політична культура та ідеологія. - Ніжин, 2016. - 249
2. Віхров М. Після В'ятровича. *Український тиждень*. 2019. №50 (630). С. 12-13.
3. Концептуальні засади державної політики пам'яті: аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitaniy-rozvitok/konceptualni-zasadi-derzhavnoi-politi-ki-pamyati-analitichna>
4. Набок С. Держава і політика пам'яті: досвід чотирьох президентів України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. 2011. Вип. 5. С. 393-421.
5. Положення про Український інститут національної пам'яті, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 листопада 2014 р. №684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2014-%D0%BF#n11>
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання Українського інституту національної пам'яті» від 9 липня 2014 р. №292. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/292-2014-%D0%BF#Text>
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Українського інституту національної пам'яті» від 31 травня 2006 р. №764. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764-2006-%D0%BF>
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Українського інституту національної пам'яті» від 12 січня 2011 р. №8. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp_110008?an=2

9. Смоляр А. Пам'ять і політика. *Україна модерна*. 2009. №4(15). С. 77-86.
10. Стець А. Міністр культури назвав нові завдання для Інституту національної пам'яті. URL: https://zaxid.net/ministr_kulturi_molodi_ta_sportu_nazvav_novi_zavdanniyadlyainstitutunatspamyatin1492833
11. Троян С.С. Компаративний аналіз сучасних політик пам'яті в Україні та Республіці Польща. *Національна та історична пам'ять*. 2013. Вип. 6. С. 230-238.
12. Указ Президента України «Питання Українського інституту національної пам'яті» від 9 грудня 2010 р. №1086/2010. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/12604.html>
13. Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 р. №1085/2010. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/12584.html>
14. Федорів Х.І. Інституційні механізми реалізації політики пам'яті в Україні та Республіці Польща. *Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету*. 2013. Вип. 10. С. 161-169.
6. Постанова Кабінету Міністрів України (2014), «*Pytannia Ukrainського instytutu natsionalnoi pamiati*» [“Questions of the Ukrainian Institute of National Memory”] від 9 липня №292. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/292-2014-%D0%BF#Text> [Ukraine].
7. Постанова Кабінету Міністрів України (2006), «*Pro utvorennia Ukrainського instytutu natsionalnoi pamiati*» [“On the establishment of the Ukrainian Institute of National Memory”] від 31 травня №764. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764-2006-%D0%BF> [Ukraine].
8. Постанова Кабінету Міністрів України (2011), «*Pro utvorennia Ukrainського instytutu natsionalnoi pamiati*» [“On the establishment of the Ukrainian Institute of National Memory”] від 12 січня №8. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/kp110008?an=2> [Ukraine].
9. Smoliar A. (2009), *Pamiat i polityka* [“Memory and politics”]. *Ukraina moderna*. №4 (15). S. 77-86. [Ukraine].
10. Stets A. *Ministr kultury nazvav novi zavdannia dlia Instytutu natsionalnoi pamiati* [“The Minister of Culture named new tasks for the Institute of National Remembrance”]. URL: https://zaxid.net/ministr_kulturi_molodi_ta_sportu_nazvav_novi_zavdannia_dlya_instytutu_natspamyati_11492833 [Ukraine].
11. Troian S.S. (2013), *Komparatyvnyi analiz suchasnykh polityk pamiati v Ukraini ta Respublitsi Polshcha* [“Comparative analysis of modern memory policies in Ukraine and the Republic of Poland”]. *Natsionalna ta istorichna pamiat*. Vyp. 6. S. 230-238. [Ukraine].
12. Указ Президента України (2010), «*Pytannia Ukrainського instytutu natsionalnoi pamiati*» [Questions of the Ukrainian Institute of National Memory] від 9 грудня №1086/2010. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/12604.html> [Ukraine].
13. Указ Президента України (2010), «*Pro optymizatsiiu systemy tsentralnykh orhaniv vykonavchoi vlady*» [“On optimizing the system of central executive bodies”] від 9 грудня №1085/2010. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/12584.html> [Ukraine].
14. Fedoriv Kh.I. (2013), *Instytutsiini mekhanizmy realizatsii polityky pamiati v Ukraini ta Respublitsi Polshcha* [“Institutional mechanisms for the implementation of memory policy in Ukraine and the Republic of Poland”]. *Naukovyi visnyk Rivnenskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu*. 2013. Vyp. 10. S. 161-169. [Ukraine].

References:

1. Babka V.L. (2016), *Istorychna pamiat yak faktor politychnoho vplyvu v nezalezhnii Ukraini* [“Historical memory as a factor of political influence in independent Ukraine”]. *Dysertatsiia na zdob. nauk. stup. kand. polit. nauk. za spets. 23.00.03. - politychna kultura ta ideolohiia*. Nizhyn, 249 s. [Ukraine].
2. Vikhrov M. (2019), *Pislia Viatrovycha* [“After Vyatrovych”]. *Ukrainskyi tyzhden*. №50 (630). S. 12-13. [Ukraine].
3. *Kontseptualni zasady derzhavnoi polityky pamiati: Analitichna zapyska* [“Conceptual principles of state memory policy: an analytical note”]. URL: <https://miss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarny-rozvitok/kontseptualni-zasadi-derzhavnoi-politiki-pamyati-analitichna> [Ukraine].
4. Nabok S. (2011), *Derzhava i polityka pamiati: dosvid chotyrok prezidentiv Ukrainy* [“State and politics of memory: the experience of four presidents of Ukraine”]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa*. Vyp. 5. S. 393-421. [Ukraine].
5. *Polozhennia pro Ukrainyskyi instytut natsionalnoi pamiati* (2014) [“Regulations on the Ukrainian Institute of National

Стаття подана до редакції 19.12.2020 р.